

ROSEN FRÅN OSLO

Ida Halvorsen: Hard asfalt. En selvbiografi. Oslo: Pax Forlag A.S., 1982. Sølve Skagen (Manus och regie): Hard Asfalt. Norge 1986

Karaktärisering av historien.

»Ida Halvorsen«, en prostituerad narkoman från Oslo har tillsammans med två feministkriminalologer (Liv Finstad och Cecilie Høigård) skrivit en självbiografi »Hard asfalt. En selvbiografi« som baserar sig på hennes dagboksanteckningar. Boken har varit utgångspunkten för Sølve Skagens film från 1986 med samma namn. Regissören har själv skrivit manuskriptet, och alltså bl.a. valt vad i den tjocka boken som skall tas med i filmen.

Filmen har visats i Finland enbart i samband med VI Nordiska Filmfestivalen (22-25.1.1987 på Hanaholmens kulturcentrum) och har ej fått någon kommersiell spridning. I dag då biografbranschen upplever en kris gallras dylika kommersiellt sett osäkra fall bort från repertoaren.

Enligt filmfestivalens program skildrar filmen »det hårda och desillusionerade livet som en kvinna i Oslos knarkarkvarter upplever i sin kamp mot droger och självförakt.« Filmen skildras med följande ord:

»Huvudpersonen Ida växer upp i ett typiskt förortshem. Pappan är alkoholiserad och själv hamnar hon ut på gatorna i Oslo – först som sniffare men limmet byts fort ut mot morfin.

Ida träffar Knut, en småskurk med alkoholproblem och våldsam i fyllan. De gifter sig och genomgår ett smärtsamt förhållande där Ida åter blir förloraren. Hur som helst känner hon sig starkt bunden till Knut, och förhållandet mellan dem skildras med både värme och humor.

Båda lyckas göra slut på knarkandet, men sedan Knut blivit arbetslös och deras barn tagits ifrån dem sjunker paret igen ner i apati.

Samhället omkring huvudpersonerna är ytterst avvisande och mot slutet av filmen inser man allt tydligare att Knuts och Idas framtid finns i prostitution.«

Filmen berättar alltså om Idas (eller Eddies, som fadern kallar henne) liv. Perioden som skildras omfattar flera år; tyngdpunkten i skildringen ligger dock nära slutet av Idas karriär, och karriärens tidigare skeden belyses genom tillbakablickar. Detta val av perspektiv betyder att åskådaren vet, eller åtminstone rätt tidigt har goda skäl att misstänka, att vissa t.o.m. rätt lovande vändningar i Idas karriär kommer att utmynna i en social katastrof.

Presentation.

Denna text bygger främst på berättelsens filmversion; boken har jag bara stiftat ytlig bekantskap med. I första hand är detta ingen filmrecension, utan ett försök att illustrera vissa värdefulla egenskaper hos fenomenologiska beskrivningar av avvikande eller brottsliga levnadshistorier och särskilt hos självbiografiska dokument från marginalmedborgare eller brottslingar.

Med en längd på en timme och 45 minuter fungerar och andas filmen mycket bättre än t.ex. »Sid and Nancy« av Alex Cox (1986, 2 timmar) med vilken denna historia med lätthet kan jämföras med hänsyn till temat. Den smakar realism, är ärligt upplevd och karg. Dessa två filmer (eller berättelser/historier, men också böcker) skiljer sig från varandra klart till Idas förmån.

Olikheter mellan skildringarnas *källor* torde i hög grad förklara nivåskillnaden; »Sid and Nancy« är gjord utgående från Nancys »sjukdomshistoria« om förhållandet mellan Sex Pistols-stjärnan Sid Vicious och flickan Nancy som hennes mor skrev efter Nancys död (Deborah Spungen: Nancy, 1982), medan »Hard Asphalt« är Idas egen historia.

I denna genomgång av berättelsen har jag valt en arbiträr tematisering som dock strävar efter att knyta an till centrala fenomen i berättarens vardagsliv. Sålunda diskuteras förhållandet till tiden, pengar, män, kvinnor, den normala världen, hem, familj, äktenskap, narkotika, prostitution ...

Tidsaspekten.

Filmen skildrar händelserna okronologiskt. Detta har med valet av beskrivningsteknik att göra. Men att man bryter händelsekronologin har i denna framställning också en annan uppgift. I berättarens liv är tidens betydelse annorlunda än i den lineära tidsuppfattningen som är typisk för normalmedborgaren. Skildringen skrider huvudsakligen fram som ett serie minnesbilder, och dessa retrospektiva bilder ordnas hellre på ett sak- och fenomenbundet sätt än rent kronologiskt.

Beskrivningen av ett händelsesförlopp då tidskraven i Idas värld och i den normala världen kolliderar är också betydande. Berättaren har ingen kontroll över händelsesekvensen, utan kastas omkring av deras egen logik. En dylik tolkning gäller också huvudpersonernas brottslighet

de är ju också otvivelaktigt brottslingar och inte bara »marginalmänniskor«. Så pass banala, självklara sekvenser förefaller »brotten« att vara granskade från brottslingens eget eller ett »insider«-perspektiv.

Männen.

Idas män är hennes pappa, en försupen fd sjöman med likadana kompisar; hennes pojkvän, senare hennes man Knut, som likaså är en vek suput; en skrupellös droghandlare från hennes tidigare vänkrets; den kåta manliga publiken på en strip-tease-krog; föreståndaren för ett religiöst halvvägshem som också han vill köpa Idas kropp, besatt av den sinnesbild att Ida har legat med andra på samma villkor; socialkuratorn som något irriterad handskas med henne i en snäv klientroll; en man som söker en prostituerad och som Idas man rånar efter att Ida har lurat honom till et lämpligt ställe.

Knuts våldsamhet och svartsjuka, som anknyter till hans supande, verkar tidvis vara tygellös – detta kan ur Idas perspektiv förstås ej belysas mer; för detta skulle åter Knuts egen historia ha behövts. Knut skjuter, han slår, han betar sig impulsivt och obehärskat. Han till och med slänger ut Ida genom fönstret i tredje våningen – men allt detta förblir något obegripligt ont som bara på något sätt sammanhänger med supandet.

I detta sammanhang sökte jag svar på en källkritisk fråga om filmens mansbild: är den autentisk eller färgad av feministkriminologerna, som hjälpte Ida med boken, och/eller av filmens författaren-regissören? Denna fråga förblir förstås här utan svar, och även en noggrann genomgång av boken skulle inte hjälpa särskilt mycket.

Kvinnorna.

Om männen i Idas värld är odugliga suputer, dubbelmoraliska hypokriter eller endast byten, så är de kvinnorna som skildras inte heller mycket bättre. En någotsånär intim mänskorela-

tion tycks Ida bara ha till väninnan Åsa, som det verkligen går dåligt för. Åsa tyckte att hon var smart och visste hur sakerna skall skötas, och valde medvetet prostitutionen redan tidigt som ett lätt sätt att leva och klara sig. Hon hinner nå slutet på den väg som Ida ännu fortsätter vid filmens slut. Det hårda livet får övertag och bryter ned henne. Idas mor skildras ytligt, hon är i skildringen bara kraftlös och förstår ingenting även om hon gärna skulle hjälpa; värdinnan i halvvägshemmet är en tunn och färglös figur i kulisserna; barnets dagvårdare försöker att sympatisera med Ida, men bara så länge det passar henne. När saken blir obekvämlig, tvär hon sina händer och överför saken (Idas lilla dotter) till myndigheterna.

Den normala världen, de uppriktiga medborgarna.

Bilden av de vanliga uppriktiga medborgarna är cynisk; somliga vill dra nytta av Ida, och även resten bryr sig inte om henne som människa eller som någon som behöver hjälp och kan hjälpas. Bara hennes man Knut – som annars är helt omöjlig – och hennes mjuka pappa visar sig slutligen vara »riktiga« människor i detta avseende.

Bilden av normalbefolkningen blir konkret i den episod där Ida i en nödsituation söker skydd mot den våldsamme Knut som frigiven från fängelset vill få henne tillbaka. Alla avvisar henne: hjälp får man alltså inte när det behövs utan då det råkar passa de andra. Den enda som hjälper är Åsa, och – tragiskt nog – innebär hennes hjälp för Ida en återgång till sprutan som hon annars har lyckats hålla sig ifrån rätt länge.

Socialmyndigheterna visar sig mot slutet av samma flyktepisod en gång till, denna gång indirekt: de har under den tid som Ida förgäves sökt hjälp på annat håll omhändertagit Idas dotter från dagvårdsplatsen pga att Ida – på flykt – ej kunnat hämta henne vid dagens slut.

Bilden av vad normalsamhället har att bjuda åt de utslagna kompletteras av den episod där Knut blir arbetslös som offer för en arbetskraftminskning som beror på att avfallspappersmarknaden stagnerar. Detta händer just när han som mest behöver ekonomisk trygghet för Ida och det lilla barnet.

Socialarbetaren, yrkeshjälparen, tycks i Idas ögon ha förskansat sig bakom sin makt att hjälpa, och hjälper från sin fästning bara på byråkratins villkor (och den normala världens villkor som byråkratin representerar) inom ramen för sina härigenom bestämda uppfattningar som från Idas synpunkt är förvrängda och onyttiga. Kanske kan det inte vara annorlunda; men Idas bild av sakläget gör det trängande uppenbart att detta aldrig kan betyda en varaktig hjälp. Socialarbetarfunktionen duger bara till att spela rollen av en motpart i ett spel om utkomst och om vem som är smartast – samma spel som man spelar med utomstående när man tigger av dem eller plundrar dem på pengar och saker.

Samhällsbilden och bilden av de dubbelmoraliska normalmedborgarna slog mig som skakande äkta och egenhändigt upplevd. I de professionella hjälparnas erfarenhet kan detta knappast vara en i och för sig okänd eller förvånande bild – men den skiss som har tecknats ur Idas eget perspektiv kan hjälpa oss att inse, att det inte är fråga om en förvrängd inbillning hos ett negativt inställt asocialt luder, utan något som bestäms av den marginalmedborgarposition som Ida representerar. Det är just här som vi kan skönja en av de centrala starka sidorna hos det självbiografiska perspektivet. Framförd av en utomstående, hur empatisk berättare som helst, fungerar historien inte på samma sätt; jag har redan hänvisat till Nancys historia som ett exempel på denna skillnad. En annan liknande jämförelse, och med liknande slutsatser, kunde göras med den bok som några tyska journalister har författat efter intervjuer med Christiane F. (Wir Kinder vom Bahnhof Zoo), och bokens filmversion.

En konsekvens av det egenhändigt upplevda perspektivet, möjligtvis också av »kvinnoperspektivet«, torde vara att filmen ej är »kommersiell« i den sedvanliga kalkylerande betydelsen, men tvärtom smakar sann och ärlig. Jag kan föreställa mig att reklam för filmen kunde försöka med teman som prostitution och knark för att locka publik som vill se porr och misär (närmast manspersoner?). Den publiken skulle känna sig lurad. Även det som visas – t.ex. Idas nakenhet – understryker hennes skam och hämningar, hennes vanlighet. Likaså karaktäriserar en episod där Ida kastar en död orm på en striptease-dansös Idas stora dygdighet eller blygsel och den moraliska indignation som följer därav. Hennes omedvetenhet i detta rätt tidiga skede av händelsernas gång illustreras genom att hon riktar sin vrede mot strip-tease-dansösen och ej mot hennes säljare och köpare, alltså mot dem som förtjänar på henne eller som förbrukar henne.

Hem, familj, äktenskap.

Vilka föreställningar har särskilt Knut om familjen och barnet? Idas far ser genast, att Knut är likadan som han själv, och säger också att Knut ej duger, och varnar för äktenskapet; men suckar också att folk aldrig lär sig ... I detta ljus är allt ett stort misstag: det unga paret tycks föreställa sig att äktenskapet skulle betyda någon slags stor vändpunkt. Framtidstron som bygger på familjen och i synnerhet barnet är rentav utopiska – Knut avger exempelvis nykterhetslöften styrkt av den framtidstro som äktenskapet och det nyfödda barnet ger honom; men inget löfte håller – förstås, är man frestad att säga.

Förhållandet till pengar.

Förhållandet till pengar i Idas levnadskrets – i denna skildring är det mest konkret fråga om Knut – avviker från den s.k. normalbefolkningens på samma sätt som i frågan om tiden. Knut är bra på att skaffa pengar med hjälp av fiffel, och även Ida avancerar väl i detta hänseende. Men de med »lätthet« förtjänade pengarna hamnar ej i något förnuftigt bruk tolkat utgående från ett lineärt tidsperspektiv. Det är som om lättheten med vilken pengarna förtjänas också skulle leda till att man slöser bort dem på galenskaper; en tidsuppfattning där allt är förbigående och framtiden knappast går att behärska förklarar dock rätt långt ett sådant bruk av pengar. Knut exempelvis skaffar sig kallblodigt och behärskat ett 3000 kronors socialbidrag på falska grunder och köper för pengarna en lurvig raskatt som bröllopspresent åt Ida. Likaså köper han för strävsamt och snillrikt sammanskrapade och rånade pengar ett spritlass; och en summa på 8900 kronor som han får genom att sälja sin älskade antika bil placerar han med en gång på ett »säkert« ställtips. Denna sistnämnda episod kan man väl också se som ett sista försök att klara sig genom att sätta allt på ett kort. Själva travloppet är spännande och i hög grad allegoriskt: Knuts »säkra kort« vinner, men diskvalificeras p.g.a. målgalopp. Likadant går det med Knuts och Idas hela liv.

Narkotika.

Idas missbrukarkarriär börjar med limsniffning, som kort skildras som en hobby i en glad ungdomsgrupp, men övergår snabbt till morfin som det finns tillgång till. Narkotika behandlas dock i mycket begränsad omfattning direkt i filmen. Detta torde bero på att det ur berättarens, Idas, perspektiv är mycket litet att berätta om det – det räcker nästan att nämna att Ida måste ha en spruta för att kunna fungera normalt. Jämförelsen med alkohol görs speciellt genom att

med Knuts hjälp konkretisera och illustrera, och den utfaller till alkoholens entydiga nackdel. Knarkaren visar sig inte som farlig jämfört med suputen, inte heller som oförutsebar, opålitlig eller ansvarslös – snarare bara miserabel, hjälplös och paranoid.

Sprutor visas bara i ett par sammanhang när Ida sällskapar med Åsa; i en krogepisod skildras Idas knarkparanoia på ett träffande sätt; och senare skildras avgiftningsmärta med hallucinationer av jättespindlar mm.

Prostitutionen.

Knut prostituerar sig utan att göra ett nummer av det, med en axelryckning; Åsa väljer medvetet den karriären mycket tidigt, hon beslutar bara att tjäna lätta pengar; Ida deltar motvilligt och måste egentligen ge efter först nära slutet då alla andra alternativ har uteslutits. Åsas karriär visar entydigt att vid slutet av denna väg väntar en katastrof.

Oslo.

Av Oslo ser man i filmen partier som avviker från det som syns ur det vanliga turist- och ämbetsmannaperspektivet: sidogator, övergivna hus, en sjunde klassens krog, en striptease-restaurang, en nedskräpad bilverkstad, ett behandlingslager för avfallspapper, dottern Ainas dagvårdsp plats, halvvägshemmet, socialbyrån, ett hyreshus, Idas mammas hem, fjordstranden, flickstråket, metron ... scener där Idas vardagsliv utspelas, marginalplatser. Kaurismäki-filmerna »De Värdelösa« visade oss på sitt sätt något dylikt från Finland. Dessa bilder har en viss marginalitetens exotik – grovheten i skildringen lyckas dock förhindra faran att dessa scener romantiseras, eller blir lyriska, för att göra den nödvändiga Foucault-hänvisningen.

»Historiens moral«.

Att man säljer sig själv blir slutligen en självklarhet, och det enda kvarliggande alternativet att försörja sig på för både Knut och Ida. Ida analyserar även Knut: »Du är likadan som jag« – Knut själv tycks aldrig kunna fatta detta. Ida håller långsamt på att få insikt och förståelse för sig själv, vilket uttrycks med och även främjas av dagboksskrivandet. Detta tycks dock trots allt ej ge någon konkret hjälp som kunde stöda försöken att få ett grepp om det egna livet. Kanske är detta, som jag är benägen att tolka som en något problematisk bild av verkligheten, bara realistiskt – cyniskt men sant?

Slutet på historien är utan hopp, ingen egentlig lösning åstadkoms i likhet med hur livet ofta är i verkligheten. I stället sluttar vägen nedåt oavbrutet. Knut når botten först. När han blir frigiven från fängelset är han redan slut, men är – vilket demonstreras när han läser Idas dagbok – inte alls medveten om sitt tillstånd, sin situation och sig själv. Den blonda Ida står i slutet med svartfärgat hår och svartklädd i väntan på kunder på det kalla och regniga flickstråket och med Åsas karriär i minnet vet vi nog, var hon håller på att hamna.

Andra lärdomar.

Vad vi som forskare med intresse i kvalitativa forskningsmetoder o.dyl. kan lära oss av detta är bl.a. att fenomenologin bara är en teknik, en metod att skapa material – även om den är en bra metod och skapar ett unikt material. Det krävs mer än ett gott material för att transportera detta från anekdotnivå till vetenskaplig analys: en referensram som systematiserar det goda materialet. Hur denna referensram ser ut och hur den kan skapas finns det omfattande littera-

tur om. Problemet måste förstås ha många valida lösningar, som varierar beroende på den aktuella frågeställningen; sålunda har (social)antropologerna sitt sätt, historieforskarna sitt med slagordet »oral history«, litteraturforskarna sin idé om olika litteraturgenrer, livsstilsforskarna åter sitt. En lovande möjlighet vid exempelvis kriminologiska tillämpningar – som en del av den sociologiska infallsvinkeln – förefaller att vara det kultursociologiska tillvägagångssättet hos Peter Berger, där vikten bl.a. läggs vid att analysera talarter som avslöjar innehållet i och strukturen hos berättarens subjektiva verklighet.

Kauko Aromaa
Helsingfors

Marc Ancel: Social Defense. The Future of Penal Reform. Fred B. Rothman & Co., Littleton, Colorado 1987, 314 s.

Marc Ancels nya bok är egentligen den tredje versionen av den presentation av Defence Sociale-rörelsens principer, som han ursprungligen publicerade år 1954 och tio senare i en omarbetad upplaga. Den utkom på originalspråket år 1981; den engelska utgåvan har kompletterats med vissa tillägg.

Varje europeisk kriminolog av min generation känner emerituspresidenten för Frankrikes kassationsdomstol och prefekten för den kriminalvetenskapliga enheten vid institutet för komparativ rättsvetenskap vid Paris universitet, Marc Ancel, vars böcker översatts till engelska, tyska, italienska, japanska, portugisiska, ryska och serbo-kroatiska och som under flera årtionden outröttligt deltagit i internationella sammankomster. För yngre personer kan kanske både Ancel och hela Defence Sociale-rörelsen vara helt obekanta. Den bristen kan snabbt avhjälpas genom att läsa denna bok.

Defence Sociale-rörelsen föddes efter andra världskriget i Italien och utvidgades till en internationell sammanslutning redan i slutet av 1940-talet. I begynnelsen var den en radikal reformrörelse, som särskilt vände sig mot repressiva straff och som krävde att samhället skulle effektivisera sin kriminalpolitik. Rörelsens ideologi var i början enhetlig. Med utgångspunkt i positivismen i seklets början yrkade rörelsen på att straffen borde ersättas med olika slags, för ifrågavarande individ särskilt avpassade sanktioner. Men redan på 1950-talet tog rörelsens majoritet, Marc Ancel inberäknad, avstånd från denna extrema riktning och lanserade i stället den »nya Defence Sociale-rörelsen«. För att reda ut tankarna utarbetade majoriteten ett principprogram. Dansken Stephan Hurwitz och svensken Ivar Strahl var nyckelpersoner i programmet tillkomst. Marc Ancel förblev rörelsens karismatiska ledare fram till våra dagar och han är aktiv ännu i den dag som är, i egenskap av den internationella sammanslutningens hederspresident.

Ett studium av de med 10-20 års mellanrum utkomna utgåvorna av Ancels verk erbjuder ett tacksamt tillfälle att analysera vad årtiondena fört med sig. 1980-talet har varit speciellt intressant, eftersom rörelsen då godkänt ett tillägg (addendum) till 1950-talets principprogram. Såväl det ursprungliga programmet som tillägget ingår i den årsbok rörelsen publicerade år 1986 (Cahiers de Defence Sociale). En bedömning av rörelsens målsättningar kan sålunda baseras på ett samtidigt studium av Ancels verk och detta program jämte tillägget.

Vad återstår då av Defence Sociales för 25 år sen formulerade principprogram? Vad är nytt och vad har förändrats?

Den fasta stommen är förstas den aktiva strävan att skydda samhället genom att utveckla kriminalpolitiken så att den blir effektivare, rättvisare och inrymmer mer respekt för individens egenvärde. Ett annat bestående element är insikten om att brottskontroll är något som angår alla beteendevetare och således inte är något som enbart juristerna har monopol på.

Den största förändringen jämfört med 1950-talet anknyter till påföljdernas s.k. individualpreventiva verkan. I början förlitade sig rörelsen helt på tanken att brottslingen skulle tvångsvårdas eller bli föremål för olika slags som behandling betraktade påföljder. På den här punkten har utvecklingen lett till en omprövning och långt gående kompromisser. Tesen att genomsnittsbrottslingen skulle kunna botas från sin brottslighet genom behandling förkastas nu uttryckligen. Behandling kommer däremot i fråga för otillräkneliga gärningsmän, närmast på frivillig bas, och som ett medel för resocialisering i samband med verkställigheten av frihetsstraffet – i detta sammanhang nämnes bl.a. yrkesutbildning, styrda fritidsaktiviteter och diverse åtgärder som syftar till att förbereda fången för frigivningen. Vikten av att säkerställa åtalades och fångars rättsskydd understrykes.

Rörelsen rekommenderar att små förseelser och massdelikt dekriminaliseras, för att göra det möjligt att sätta in alla krafter på den verkligt allvarliga brottsligheten. Den ekonomiska brottsligheten nämnes i detta sammanhang men i förening med en uttrycklig varning för panikreaktioner och ett återvändande till en repressiv lagstiftning. Offrets ställning bör ägnas mer uppmärksamhet. Att skapa alternativ till frihetsstraffet är viktigt och dagsbotssystemet får ett positivt omnämnande.

Hur skall det gå för Defence Sociale-rörelsen i framtiden? Det är svårt att undgå intrycket att flera programpunkter i det kompletterande programmet i relativt likartade ordalag ingår i t.ex. FN:s, Europarådets och flera andra organisationers reformprogram. Kan Defence Sociale bevara sin identitet?

Den här frågan diskuterades bl.a. vid ett kollokvium för tre år sen. En av rörelsens styrelseledamöter, professor Alvar Nelson lade där fram ett förslag med sikte på framtiden. Han uttryckte förhoppningen att Defence Sociale, i förenlighet med sina ärevärdiga traditioner, borde rikta in sig på att kämpa för humanitet och för respekt för mänskovärdet och »för att skydda alla dem som verkar inom det kriminalpolitiska systemet för att bli offer för sitt eget yrke». Förslaget harmonierar med den profil rörelsen skaffat sig ute i världen och kan vinna understöd inte minst genom att det kommer från Norden, vars rationella och progressiva kriminalpolitik Ancel flera gånger nämner med uppskattning.

Inkeri Antilla

Helsingfors

Thomas C. Mackey: Red Lights Out. A Legal History of Prostitution, Disorderly Houses and Vice Districts, 1870-1917, Garland Publishing, New York 1987.

Ruth Rosen: The Lost Sisterhood, Prostitution in America, 1900-1918, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1982.

Boken Red Lights Out är skriven av rätthistorikern Thomas H. Mackey. Den handlar om prostitution och bordeller i USA under åren 1870 till 1917, en tid då laissez-faire politiken på detta område fick ge vika för allt hårdare myndighetsåtgärder mot könshandeln.

Boken kan ses som en komplettering till historikern Ruth Rosens undersökning från år 1982, The Lost Sisterhood, ett verk som Mackey dock kraftigt tar avstånd från. Han anser Rosen va-

ra »anti-capitalist, anti-bourgeois, anti-reform biased« och därtill besatt av feministiskt raseri. Det har han kanske rätt i och det är väl just därför som Rosen's bok i jämförelse med Mackey's framstår som både intensiv och engagerad – om också hennes konklusioner kan diskuteras. Av den orsaken kommer denna recension inte att handla om en bok, som först tänkt, utan om två.

Mackey beskriver polisens, domstolarnas och allmänhetens inställning till prostitutionens fråga i 1800-talets USA: De prostituerade kvinnorna arresterades utgående från lösdrivarlagen, som kallats »a curious old legal waste-basket«, en lag som genom tiderna samlat upp många svårdefinierade sociala problem. Från mitten av seklet infördes dessutom antiprostitutions- och antibordell-lagar i de flesta stater. I den allmänna opinionen uppstod mot slutet av 1800-talet en moralisk press som utvidgade prostitutionens begrepp till att omfatta alla kvinnor med utomäktenskapliga sexuella förbindelser. I textböcker och rättspraxis från samma tid höll man fast vid ett snävare prostitutionens begrepp; den sexuella relationen skulle vara förknippad med ekonomisk nytta för kvinnan, och prostitutionen skulle inte vara en engångsföreteelse men snarare en livsstil. En annan konflikt mellan allmänhet och myndigheter gällde bordellerna, som trots att de var förbjudna florerade i de amerikanska städerna. De egendomar som användes i könshandeln tycktes vara svårare för lagen att nå än kvinnorna i könshandeln. Lagens krav på bevis, dess regler om vem som kunde vittna mot bordeller och hur dessa vittnesmål skulle se ut, gjorde att processerna blev långdragna och komplicerade. Mot allmänhetens krav om att bordellerna skulle stängas omedelbart stod rättens intresse att skydda privat egendom. Spontana folkliga stormningar av bordeller blev också i USA ett uttryck för denna konflikt.

St. Louis', New Orleans' och Houston's prostitutionens distrikt är kanske de mest kända i USA:s historia. Genom att koncentrera bordellerna och de prostituerade till vissa stadsdelar, ofta fattiga arbetarklassområden, försökte myndigheterna dämpa konflikterna. Dessa »de röde lyktornas distrikt« var samtidigt ett test på hur långt enskilda städer kunde gå i reglementering och därmed acceptans av illegal verksamhet.

Kring sekelskiftet blev den progressiva, socialhygieniska rörelsen och antiprostitutionsrörelsen i USA allt starkare. Det effektivaste vapnet i kampen mot bordellerna blev, enligt Mackey, »the red light abatement acts« som gjorde det möjligt för privatindivider och grupper att ta initiativ till stängning av bordeller eller hela bordelldistrikt. Genom en mycket effektiv propaganda och ett likaså effektivt utnyttjande av dessalagar lyckades reformrörelsen i sin strävan att stänga bordellerna. Samtidigt reviderades de lagar som gällde de prostituerade så att kretsen kvinnor som kunde nås av lagen utvidgades.

USA:s inträde i första världskriget gav ytterligare medvind åt reformrörelsen. Sålunda stängdes till exempel Houstons beryktade bordelldistrikt i juni 1917, tre dagar efter att man fått besked om att staden skulle få mottaga ett militärt träningsläger. Houstons röda lyktor släcktes för att aldrig tändas mer, konkluderar Mackey optimistiskt.

Mot denna happy end i Mackey's bok står Ruth Rosen's beskrivning av hur reformrörelsen påverkade kvinnorna i prostitutionen. Rosen skildrar på ett överbevisande sätt hur det blev de prostituerade, inte könshandelns övriga parter, som offrades i samhällets prostitutionskamp. Hon underskriver framtiden klassiska men aldrig bevisade teorin om att repressiva åtgärder mot prostitution inte minskar könshandeln men driver den under jorden. Den nya kriminaliseringen av prostitutionen medförde ett system av sedlighetspoliser, socialarbetare, specialdomstolar och -fängelser som effektivt institutionaliserade och byråkratiserade könshandeln och

som gjorde det svårare än någonsin för kvinnorna att lämna prostitutionen. En ökad marginalisering av de prostituerade och en illegal marknad vidöppen för hallickar och andra intressenter blev, enligt Rosen, den huvudsakliga konsekvensen av att de prostituerade fått en explicit kriminell status. The Lost Sisterhood symboliserar en förlorad miljö och de splittrade kvinnoliv som blev resultatet av vad som kallats århundradets seger över könshandeln. I sin prostitutionsanalys följer Rosen ett välbekant mönster, hon försvarar bordellerna eftersom hon anser dem vara relativt trygga arbetsmiljöer för de prostituerade. I sin iver att peka ut den progressiva tidsålderens misstag idealiserar hon livet på bordellerna. 1800-talets bordeller var, enligt Rosen, integrerade och accepterade i sina respektive distrikt och detta hade sina klara fördelar för de prostituerade kvinnorna. Denna integrering, som man som läsare aldrig blir helt övertygad om, låter Rosen överskugga alla nackdelar i bordellsystemet: exploateringen av kvinnorna, poliskorruptionen och den institutionalisering av könshandeln som bordellsystemet innebar. Hon gör heller ingen egentlig åtskillnad mellan myndighetsåtgärder som riktar sig mot prostitutionens mellanhänder, i det här fallet bordellinnehavarna, och myndighetsåtgärder som riktar sig mot de prostituerade. Myndigheterna är alltid ute efter att bestraffa de prostituerade, oberoende av hur angreppen maskeras, tycks Rosen resonera. Den ensidiga fokuseringen på de prostituerade är bokens svaghet men också dess styrka, hur naiv den än kan låta i min sammanfattande beskrivning. Rosen betraktar envist reformrörelsen ur de prostituerade kvinnornas perspektiv, ett perspektiv som många andra skribenter, bl.a. Mackey helt försummat.

Margaretha Järvinen

Hannu Takala og Henrik Tham (red.): Krig og moral. Kriminalitet og kontroll i Norden under andre verdenskrig. Universitetsforlaget Oslo 1987. 312 s. Pris Nkr. 180.

Bogen indeholder en række afhandlinger, som på forskellig måde kaster lys over sammenhængen mellem krig og kriminalitet. Afhandlingerne udspringer af en række seminarer bekostet af Nordisk samarbejdsråd for kriminologi. Formålet er at beskrive og sammenligne de former, hvorunder Anden Verdenskrig fik indflydelse på kriminaliteten, kriminalitetskontrollen, moralen og retten i de forskellige nordiske lande. En vis geografisk skævhed har ikke kunnet undgås. Island er slet ikke med, og det danske bidrag er en lidt bedaget afhandling af Karl. O. Christiansen om kriminaliteten i Danmark 1937-1948. Til gengæld er en række forskellige sider af kriminalitetsmønsteret i de øvrige nordiske lande vel belyst i bogens øvrige afhandlinger, som fordeler sig med 4-5 om hvert land. De vidt forskellige vilkår afspejler sig i afhandlingernes temavalg. De norske bidrag samler sig således især om det norske politis stilling under besættelsen af Norge, om den norske løsning af jødespørgsmålet, og om anvendelsen af dødsstraf under det norske retsopgør efter besættelsen. De svenske bidrag handler om tyveri, om spionage og sortbørs, mens de finske afhandlinger samler sig om emner som en almindelig kriminalitetsudvikling, rationering og sortbørs samt kvinders kriminalitet og kriminalitetsmønsteret hos forskellige generationer i Finland. Bogen spænder således vidt og rummer en lang række interessante betragtninger og undersøgelsesresultater, og den noget uensartede sammensætning af afhandlinger kompenseres læseren for gennem det brede spekter af resultater. Det grundlæggende kriminalitetsmønster viser sig således at være det samme: den ordinære kriminalitet i form af tyveri voksede samtidig med at sortbørshandelen florerede. Straffene for sortbørshandel var imidlertid små, og det påvises af Hannu Takala, at der – i hvert fald i Finland – fra officiel side

blev set med en til sympati grænsende forståelse for denne måde at komme uden om det strikte rationeringssystem på.

En undersøgelse af Janne Flyghed handler om de 244 personer, som i Stockholm under krigen blev dømt for spionage og anden statsfjendtlig virksomhed. I afhandlingen antydes forbindelseslinierne mellem svensk og tysk politi. På mange måder kom situationen for Sverige under krigen til at minde om Danmarks før besættelsen: det gjaldt om at undgå at kompromittere landets neutralitet, hvis opretholdelse indebar politiske indrømmelser udadtil alt efter hvem af de krigsførende parter, der stod stærkest. Der påvises således en tendens ved den svenske domstole til, at spionage for Tyskland først gav anledning til tiltale og dom i slutningen af 1943, mens spionage til fordel for de allierede blev straffet jævnt under hele krigen.

To af de norske bidrag har anmelderens særlige interesse. Det gælder dels den kritiske afhandling af Per Ole Johansen om Norges løsning af jødespørgsmålet. Forfatteren diskuterer her forskellen i den skæbne, som overgik danske og norske jøder, efter at de tyske jødeforfølgelser satte ind. Som bekendt lykkedes det i Danmark at redde langt de fleste jøder til Sverige, mens en forholdsmæssigt langt større del af de norske jøder med norske myndigheders medvirken blev deporteret og omkom. Forfatteren taler om »norsk svikt« og »dansk solidaritet«. For den danske læser, der umiddelbart ville opfatte mere kompromisløse norske holdning under besættelsen som mere værdig – omend ikke nødvendigvis bedre for landet – end den danske »forhandlingspolitik« er det tankevækkende læsning. Den danske holdning til jøderne i 1943 var en anden end den norske, men også mulighederne for at komme jøderne til hjælp var bedre i Danmark i 1943 end de var i Norge. Den danske »forhandlingspolitik« må og skal være omtvistet, men den var også medvirkende til, at katastrofer blev undgået f. eks. for jøderne eller sønderjyderne. En anden afhandling, som umiddelbart giver anledning til sammenligninger mellem Danmark og Norge er Hans Frederik Dahls om Dødsstraffen i Norge. Det falder i øjnene, at forholdet mellem antallet af dødsdømte og henrettede tyske krigsforbrydere og andre er forskelligt i de to lande. I Norge var en tredjedel af de dødsdømte tyskere, mens i Danmark kun 1 krigsforbryder – fra det tyske mindretal i Nordslesvig – blev dødsdømt (og benådet). Tabellen s. 194 giver nogle vanskeligheder. Hvordan kan af 45 dødsdomme i Norge 37 blive eksekveret, mens 32 benådes? Også de danske tal er der uorden i: 34 benådede skal være 33. De formelle problemer, som domstolene i de to lande stod over for ved idømmelsen af dødsstraf var noget forskellige, men de overvejelser, som dommerne i den danske og norske Højesteret gjorde sig, viser tydelige paralleller.

Det er ikke muligt inden for rammerne af en kort anmeldelse at omtale samtlige synspunkter, som kommer frem i denne interessante antologi. Som helhed rummer bogen en lang række interessante indlæg, og den fortjener at blive læst af enhver med interesse for kriminalitetens historie.

Ditlev Tamm

Københavns Universitet

Edward McWhinney: Aerial Piracy and International Terrorism med undertitel The Illegal Diversion of Aircraft and International Law, 2. rev. udg. (1987 Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, The Netherlands). ISBN 0-89838-919-4. 245 sider.

I 1975 udgav Edward McWhinney i bogform en række forelæsninger over emnet »The Illegal Diversion of Aircraft and International Law«. Denne bog er nu som »Aerial Piracy and International Terrorism« med den oprindelige titel som undertitel kommet i en revideret udgave. Titeloopsætningen afspejler nyudgavens grundidé og to hoveddele: Det almindelige flykaprings-spørgsmål og flykapringer som en (ny) dimension af den internationale terrorisme.

Første hoveddel (s. 3-123) af den reviderede udgave er, på nær nogle afsluttende sider, et uændret optryk af den oprindelige udgave. Denne fremgangsmåde forekommer ikke velvalgt. Sine steder er den »reviderede« udgave i dag direkte misvisende, f. eks. om erstatningsansvaret ved flykapringer, og andre steder uaktuel og uhensigtsmæssig i sin vægtning af stoffet. Litteraturlisten er tilsvarende ikke ajourført (til sammenligning er der i følge W. P. Heere: International Bibliography of Air Law alene i perioden 1975-84 offentliggjort over 300 artikler etc. om bekæmpelsen af flykapringer m.v.).

Denne del af bogen omfatter et forsøg på en definition af det i det internationale retssamfund så relativt udefinerede, mangesidede flykapringsspørgsmål og en – i visse henseender noget vidtløftig – gennemgang af de multilaterale konventioner (Tokyo-, Haag- og Montreal-konventionerne af 1963, 1970 og 1971) om bekæmpelse af flykapringer m.v. Konventionerne, der er uden sanktionsmuligheder i forhold til de ratificerende stater, har – efter McWhinneys vel nok for pessimistiske syn – imidlertid kun haft begrænset virkning. Dette forhold forklares i nogen grad med, at selv om såvel Haag- som Montreal-konventionen indeholder krav til staterne om enten at udlevere eller selv straffe (»aut dedere aut judicare«) flykaprere strengt, så modarbejdes intentionerne ved staternes meget forskellige syn på og behandling af de pågældende, herunder ikke mindst ved en meget forskelligartet brug af asylinstituttet. De reelle straffe er ofte beskedne, og det politiske motiv for en kapring accepteres efter principperne i den schweiziske dom *In re Kavic* m. fl. (se *International Law Reports* 1952 s. 371) fortsat som begrundelse for ikke at udlevere, hvis flykapreren har været uden anden flugtmulighed, og hvis passagerer og besætning er uskadede og ikke har været udsat for unødigt fare.

For anden hoveddel (s. 123-182) er det bogens udgangspunkt, at flykapringerne – de farligste af dem – efter de seneste års tilfælde nu må ses som en del af det større problem med international terrorisme. Bekæmpelsen af kapringerne må derfor nyorienteres. Betragtningmåden er givetvis rigtig, om end ikke specielt ny (eksempelvis er der i US Department of State's statistik om international terrorisme – *Patterns of Global Terrorism* – for årene 1968-82 registreret 235 fly- og andre kapringer).

Der redegøres kronologisk for en del af de mange forsøg, der ved internationale vedtagelser er gjort på at bringe terrorismen til ophør. Folkeforbundets konvention fra 1937 om forebyggelse af og straf for terrorisme, FNs konvention fra 1973 om forbrydelser mod internationalt beskyttede personer og 1979-konventionen om gidseltagning samt Europarådets konvention fra 1977 om terrorisme for at nævne nogle af dem. Navnlig har forhandlingerne i FN reflekteret de politisk-ideologiske skel på området, sådan som de bl.a. er kommet til udtryk ved det krav, en række lande i den 3. verden har stillet om en grundlæggende undersøgelse af politiske, økonomiske og sociale årsager til terrorisme.

Konventionerne har under sådanne forhold haft vanskeligt ved at blive operationelle og det i

særdeleshed, når stater aktivt deltager i, hvad i hvert fald andre stater oppfatter som terrorisme. Nogle stater har i denne situation vendt sig til mere direkte aktioner, som det var tilfældet ved amerikanernes nedbringelse oktober 1985 af et ægyptisk fly medførende nogle af personerne bag kapringen af det italienske krydstogtskib Achille Lauro og det af amerikanerne som forebyggende betegnede luftangreb april 1986 mod Libyen. I en efter min mening for ensidig kritik går bogen op med grundlaget for og hensigtsmæssigheden af disse aktioner.

Det er McWhinneys konklusion, at bekæmpelsen af den internationale terrorisme incl. flykapringerne må afideologiseres og forsøgene på mere generelle og globale løsninger opgives. I stedet må anlægges en mere pragmatisk holdning, hvor en flerhed af andre metoder inddrages. Bilaterale aftaler (med det amerikansk-cubanske memorandum fra 1973 om kapringer som skoleeksemplet) og multilaterale aftaler på begrænsede områder med trinvisse udvidelser af terroristbegrebet. Bedre koordination mellem de nationale politi- og sikkerhedsorganisationer. Automatisk udlevering af terrorister i første række mellem de vestlige lande. Forbedring af sikkerhedskontrollen til international standard for alle lande. Boykot f. eks. ved at undlade belyvning af stater, som yder ly for eller på anden måde støtter terrorister.

Bogen har et nyttigt tillæg (s. 189-241) med optryk af konventioner og andre dokumenter om flykapringer m.v. og international terrorisme.

Henrik Gam

Handelshøjskolen i København

Allison Morris og Henri Giller: Understanding Juvenile Justice (London 1987. 287 s.).

Allison Morris som underviser ved Institute of Criminology, University of Cambridge, og Henri Giller som arbejder ved University of Keele, går i sin bok kritisk gjennom rettssystemet i England og Wales overfor ungdom. De legger hovedvekten på reaksjonssystemet i 1980-årene. Fremstillingen er systematisk og detaljert med en mengde litteraturhenvisninger, og egentlig leservennlig vil jeg ikke kalle den. Forfatterne gir få eksempler fra konkrete saker som kunne gi litt farge over den trauste, men litt »kjedelige« beskrivelse av ungdomsdomstolenes utvikling. I denne korte omtalen velger jeg å gjengi noen av forfatternes kritiske synspunkter på ungdomsdomstolene som i utgangspunktet skulle være et fordelaktig alternativ til mer formell rettergangsordning med vekt på rimelig forhold mellom lovbrudd og reaksjon.

Men først noen ord om den historiske bakgrunn for systemet. Forfatterne gir som nevnt få eksempler på konkrete menneskeskjebner, men de minner om despotiet overfor barn så sent som i forrige århundre. Strafferettslig ble voksne og barn behandlet likt. En engelsk dommer dømte et barn på ti år til døden, idet han uttalte at det ville ha farlige konsekvenser om avskyelige forbrytelser begått av barn ikke skulle være straffbare. På en og samme dag i 1814 ble fem barn mellom åtte og 12 år hengt for småtyverier. Straffeloven som altså rammet barn på linje med voksne, tok ikke sikte på å reformere, men på å avskrekke.

Når det gjaldt frihetsberøvelse, innså man etter hvert at barn og voksne i samme fengsel var betenkelig (jeg legger her til at erfaringene med særreaksjoner som arbeidsskole/ungdomsfengsel i Norden ikke har gitt lavere tilbakefallstall).

Ved en lov av 1908 (Children Act) fikk man i England egne ungdomsdomstoler, ledet av såkalte magistrater som er legfolk fra lokalsamfunnet personer som ut fra yrke og sosial tilhørighet antas å ha tid og andre forutsetninger for å utføre et slikt tillitsverv. I de enkelte saker sit-

ter vanligvis tre magistrater, hvorav minst en skal være en kvinne eller en mann. Det er ofte overvekt av kvinner. Magistratene blir assistert av, og er i realiteten avhengige av en medhjelper (clerk) som er lovkyndig og som er en nøkkelfigur i systemet. Med betydelig rett er det hevdet at denne medhjelper dirigerer saksbehandlingen i ungdomsdomstolen: »He can be, and often is, the master of the whole proceedings« (s. 165).

Når det gjelder saksområde, tar ungdomsdomstolene alle slags saker (unntatt drap) begått av barn og ungdom i alderen 7-17 år. Etter loven av 1908 kunne retten også treffe beslutninger om barn som trengte omsorg. Publikum ble utsluttet fra rettergangen i ungdomsdomstolene.

I årenes løp, skriver Morris og Giller, har det skjedd en rekke endringer i ungdomsdomstolene, både med hensyn til kriminalpolitikk, maktmidler og personell. I 1960-årene var det f. eks. uvanlig for den siktede å stille med advokathjelp. Nå er det ganske vanlig. I 1969 var bare tre prosent av de unge hjulpet av advokat, mens tallet i 1984 var økt til 40 prosent. Disse tall omfatter ikke saker der advokathjelp er finansiert privat. Forskning nylig tyder på at i noen ungdomsdomstoler har over 70 prosent advokathjelp. Morris og Giller antyder at denne utvikling svekker den tradisjonelle oppfatning at beslutningene i ungdomsdomstolene ubønnhørlig er preget av hensynet til barnets eller tenåringens velferd.

Et av de kapitler jeg finner særlig interessant, er antakelig en godbit for rettsosioologer. Kapitlet som heter »Inside the juvenile court«, skildrer tendensen til fremmedgjøring mellom barn/ungdom med foreldre på den ene siden, og rettens representanter på den andre siden. Selv om rettergangen i prinsippet skal ha preg av omsorgsideologi, oppfatter barn og foreldre domstolen som et straffetribunal. Barn og foreldre hadde dessuten vanskelig for å skjelne mellom magistratens og medhjelperens (den rettslærde kontorassistentens) rolle. Forskning tyder på at den advokat som hjalp dem, ble vurdert positivt, på tross av at han ofte er dårlig forberedt, likegyldig. Men han var likevel på deres side.

Ungdomsdomstolene – »juvenile justice« i det hele – befinner seg mellom barken og veden. Systemet skal ivareta den unges interesser og utvikling og bidra til resosialisering. Men etterundersøkelser vitner ikke om suksess, og kritikken har økt under henvisning til proporsjonalitet (rimelig reaksjon sett i forhold til lovbruddet), ønsket om tidsbestemthet, og betydningen av å finne frem til det minst restriktive alternativ. De påberopte velferdshensyn som er det ideologiske grunnlag for systemet, har ikke innfridd forventningene. De unge kan være bedre tjent med retningslinjene for »due process« i det ordinære rettssystem. Forfatterne viser til at det siden slutten av 1970-årene har vært lettere å stille ungdom i USA for domstoler for voksne.

Morris og Giller advarer til slutt mot det sterile og tradisjonelle evalueringsspørsmål: reduseres kriminaliteten ved reaksjonssystemet overfor ungdom? Isteden bør man spørre om systemet i sin praktiske utforming er humant, om barna og foreldrene får mulighet til å bidra i beslutningsprosessen, og om systemet fremmer koordineringen med det sosiale nettverk og dermed kontrollen. Livsbetingelsene for de unge må bedres (skole, arbeid, sosiale hjelpetiltak) – »lov og orden« alene er ikke nok, konkluderer Morris og Giller.

Bruddstykkene i denne korte omtalen yter ikke boken full rettferdighet. Den er ikke lettest, men leseverdige. Jeg sitter igjen med inntrykket av at ungdomsdomstolssystemet etter engelsk modell kan vi fortsatt med sinnsro unnvære. Om en ungdom først må stilles for retten (noe man så vidt mulig unngår i Norden), gir ordinære domstoler den beste rettssikkerhetsgaranti.

Kåre Bødal

Justisdepartementet

Oslo

D. J. West: Crimes and Confrontations. A Study of Victims and Offenders. Gower Publishing Company Limited, 1987. ISBN 0 566-05380-2. 284 sider.

Bogens forfatter, D. J. West, er psykiater og fhv. institutbestyrer ved Cambridge Institute of Criminology og professor i klinisk kriminologi ved dette institut. Han antager, at mennesker i almindelighed får urigtige og utilfredsstillende oplysninger om seksualforbrydelser, og henviser i den anledning til avisernes beskrivelser af seksualforbrydelser, hvor der først og fremmest lægges vægt på oplysninger om voldtægt og skrækelige seksuelle drab. Men tilfældet er, siger han, at sådanne forbrydelser i virkeligheden er ualmindelige, og bogen handler han mest om mere vanlige fravigelser, som har større betydning i almindelige menneskers liv. Når man fremsætter pålidelige og rigtige oplysninger om seksualforbrydelser, mener forfatteren, at man kan mindske unødvendig angst og opfordre til en mere fornuftig, positiv og menneskelig behandling af de problemer, som er forbundet med en afvigende og usocial seksuel handling.

Forfatteren baserer sin afhandling om seksualforbrydelser på forskellige undersøgelseres resultater. På den ene side er der resultater af kriminologisk forskning og på den anden side psykiatrisk erfaring, hvor han beskriver konkrete kliniske tilfælde, som stammer både fra hans egen kliniske erfaring og andres. Denne metode gør bogen både interessant og let læselig.

I bogens begyndelse behandler forfatteren definitioner på seksualforbrydelser og viser med nogle eksempler, hvor ideer om hvad der er strafbart vedrørende sex er forskellige efter tid og sted. Han gør opmærksom på, at seksuel moral i høj grad er afhængig af de enkelte nationers kultur. I England kan man finde mange arter af seksuel opførsel, men det, mener forfatteren, har desværre snarere ført til konflikter end tolerance. Derefter redegør han kort for de engelske straffebestemmelser om seksualforbrydelser og statistiske oplysninger derom. Han gør opmærksom på, at det ved fortolkning af kriminalstatistiske oplysninger er en sikker regel, at inden for hver art af forbrydelser er de mindre alvorlige forbrydelser vanligvis de mest almindelige og de alvorlige forbrydelser forekommer ret sjældent, og dette er tilfældet, siger han, selv om de mindre alvorlige forbrydelser ofte ikke bliver anmeldt. Denne regel kan man sikkert gå ind for.

Forfatteren redegør på en udførlig måde for mange typer af seksuelle fravigelser og forbrydelser, som knytter sig til disse fravigelser. Først behandler han exhibitionisme, som han hævder er en af de mest almindelige seksualforbrydelser, men oftest ufarlige, og det er kun i ganske få tilfælde, siger han, at denne opførsel fører til mere alvorlige forbrydelser. Han behandler seksuelle forbrydelser mod børn, bl.a. incest, og afvigende seksuel opførsel, som undertiden er retstridig, hvis den går ud over andre, f. eks. voyeurisme, eller strider mod almindelig heteroseksuel opførsel, f. eks. fetichisme og sado-masochisme. Han gør opmærksom på, at det i disse tilfælde ofte er svært at trække grænsen mellem det som er normalt og det som er unormalt. I forbindelse med homoseksualitet fortæller han om offentlighedens stilling over for homoseksuelle, homoseksualitet og vold, homoseksualitet og AIDS, homoseksuel opførsel i fængslerne og homoseksuel prostitution. Til sidst kommer der kapitler om voldtægt og seksuelle drab.

Efter en gennemgang af de forskellige seksualforbrydelser behandler forfatteren forbrydelserne særskilt ud fra ofrenes perspektiv og gerningsmændenes perspektiv. Han beskriver de psykologiske virkninger som voldtægt har på kvinder og de effekter som seksuelle forbrydelser har på børn. Han skildrer den besværlige oplevelse som politiundersøgelse og retssag er for ofrene, hvilke forbedringer der er blevet indført på det område og peger på flere mulige forbedringer. Han fremsætter mange forslag om gerningsmændenes behandling, f. eks. i forbindelse

med afsoning, men gør opmærksom på, at enhver behandling er forgæves, hvis gerningsmanden ikke vil samarbejde og ikke har en virkelig længsel efter at forbedre sig.

I bogens slutning fremsætter forfatteren nogle forslag om forbedring på forskellige områder, bl.a. i undervisning, lov og socialpolitik. Han lægger vægt på, at straffeprocessen, som ofte har skadevirkninger på ofrene, må forbedres, og at der først og fremmest skal straffes, hvis der anvendes void eller tvang til at krænke en persons seksuelle handlefrihed og også for at beskytte børn og unge.

Jeg mener, at forfatteren har nået de mål han har sat sig, at fremsætte oplysninger, som både lægmænd og specialister på det psykiatriske og strafferetlige område kan bruge. Dette er en oplysende, overskuelig og velskreven bog. Derfor giver jeg den min anbefaling.

Ragneheiður Bragadóttir

Íslands Universitet

Hans Kristian Bjerke: Straffeprocessuelle tvangs- og rettsmidler. 2 utg., Universitetsforlaget, Oslo 1986, 170 s.

År 1981 utgav Bjerke en lærobok med titeln »Tvangs- og rettsmidlerne i straffeprocessen«, vilken anmeldes i denna tidskrift 1982 s. 269 ff. Den nya läroboken är en bearbetning av den föregående, och i pedagogiskt hänseende är den också en förbättring med användande av olika stilsorter och kanske främst uppslagsord i marginalen.

I sak är den främsta skillnaden, att texten nu bygger enbart på den nya norska straffprocesslagen, som trädde i kraft 1985. Framställningen har också utvidgats en del i förtydligande syfte. Då den nya lagen beaktades redan i 1981 års lärobok, och då den rätt översiktliga framställningen inte, såvitt jag funnit, i förhållande till den tidigare redovisar något nytänkande av mer principiell betydelse, finns det emellertid ingen anledning att här gå närmare in på innehållet. Sammanfattningsvis skall blott sägas, att boken även härvidlag är bättre och klarare än sin föregångare.

Robert Boman

Uppsala Universitet

Nancy Frank: From Criminal Law to Regulation. A Historical Analysis of Health and Safety Law. Garland New York 1986. ISBN 0-8240-8267-2. ii + 284 s.

Nancy Frank har analyserat utvecklingen i arbetsmiljö-, miljö- och sundhedslovgivningen i de sidste godt 100 år. Et væsentligt træk er skiftet fra kriminalretligt til andre sanktioner. Hun har således fulgt Sutherlands klassiske værk op. De givne begrundelser har været domineret af henvisninger til effektivitet, men effektiviteten har ikke vist sig i praksis. Den historiske udvikling kan hverken forklares af konflikt- eller normativt-funktionalistiske teorier. Derimod svarer mønsteret udmærket til Thurman Arnolds ideer om lovgivning som symbolske handlinger.

Bogen indgår med god grund i »A Garland Series of Outstanding Dissertations«. Enhver henvisning til manuskriptets alder synes at mangle, men de yngste litteraturhenvisninger er til 1980.

V.G.

J. K. Mason: Forensic Medicine for Lawyers (2. udg.) Butterworths London. £19.00.

Professor (emeritus) i retsmedicin ved Edinburgh Universitet har nu udsendt anden udgave af sin retsmedicin for jurister. Bogen er på 418 sider. Enkelte af bogens afsnit har tre medforfattere særskilt taget sig af. Efter at der i et indledningsafsnit kort og kontant er givet en oversigt over menneskets anatomi og fysiologi, indføres læseren afsnit for afsnit (i alt 31) i hele den retsmedicinske problemkreds. Det ligger udenfor rammerne for en kort omtale af et så omfattende værk som dette blot tilnærmelsesvis at omtale alle de emner, der er taget op til behandling i bogen. Men som eksempler på, hvilke emner der behandles, kan nævnes: hjerne(stamme)død med en kort beskrivelse af begrebet (s. 120 ff), arbejdsulykkesproblematikken (kap. 15), medico-legale aspekter omkring sportsudøvelse (kap. 16) og en indføring i retspsykiatrien (kap. 28).

Selv om det regelsæt, der belyses i forbindelse med de behandlede medicinske emner, er angelsaksisk, har værket en almindelig interesse også for alle skandinaviske dommere, anklagere og forsvarere, der beskæftiger sig med straffesager, hvor retsmedicinsk viden er nødvendig. For advokater, der har med erstatningssager i forbindelse med lægefejl at gøre, må bogen have en helt særlig interesse og da specielt dens sidste to afsnit, der tager sig af almene lægelige spørgsmål (kap. 30) og af fejl med dødelig udgang i forbindelse med operationer og bedøvelse (kap. 31).

Det må glæde enhver læser i de nordiske lande, når der i værket (s. 31) sker en lovprisning af den måde, vi i Skandinavien håndterer retsmedicinske spørgsmål på. Men vi burde selv få taget os sammen til at lave en samlet nordisk retsmedicinsk fremstilling for jurister.

Ole Stigel

Statsadvokat i Ålborg

Mary Ann Frese Witt: Existential Prisons. Captivity in Mid-Twentieth-Century French Literature. Duke University Press, Durham, N. C., 1985. 231 sider. Pris: 27,50 US-dollars (hard cover).

De fire hovedkapitler (fra side 35 til side 198) i professor Witt's *Existential Prisons* gennemgår udviklingen i »fængselsopfattelsen« i fire franske skønlitterære forfatterskaber fra dette århundrede: André Malraux's, Albert Camus's, Jean-Paul Sartres og Jean Genets. I indledningen (side 1-15) og i den korte afslutning (side 199-206) skitseres dels en række klassiske opfattelser af positive og negative sider ved individets isolation fra større sociale fællesskaber (som i fængslets og klostrets celler og i den erotiske betagelses dyade), dels nutidige østeuropæiske (Vaclav Havel) og vesteuropæiske (Michel Foucault) opfattelser af fængslet som prototype på den type af befolkningsopplittende institutioner, hvorigennem »vægterstaten« udøver sine mere subtile former for overvågning af den enkeltes og gruppens adfærd. Professor Witt bruger således ordet »fængsel« i dets videst mulige betydning, nærmere betegnet som henvisning til ethvert »rum«, inden for hvilket der udspiller sig hændelser, som i henhold til den mellem det givne værks forfatter og læser etablerede forståelse bestemmes helt eller delvis af egenskaber ved »rummets« faktiske eller billedlige afgrænsethed (side 14).

Eftersom det er relationen mellem »fængslet« som almen baggrundsstruktur for hændelser og/eller bevidsthedstilstande på den ene side, og forskellige former for social kontrol på den anden side som må formodes at have interesse for NTfKs læsere (*qua* læsere af NTfK) og eftersom professor Witt's analyser af denne relation kun optager en mindre del af de i alt 20 tryksider, som indledning og afslutning udgør tilsammen (og slet ikke berøres i de fire værkgenem-

gange), skal jeg her indskrænke mig til at gøre opmærksom på bogens eksistens. Omtalens kortfattedhed skal således ikke ses som udtryk for min vurdering af bogens kvaliteter.

Jacob Hilden Winsløw
Kriminalistisk Institut

Francis T. Cullen, William J. Maakestad & Gray Cavender: Corporate Crime Under Attack. The Ford Pinto Case and Beyond. Anderson Publishing Co. Cincinnati, Ohio 1987. ISBN 0-87084-177-7.

Pinto-sagen drejer sig om landlig anklagers forsøg på at få det enorme Ford Company dømt for uagtsomt drab. Pinto-bilerne var konstruerede på en sådan måde, at de let eksploderede ved selv ret ubetydelige påkørsler bagfra. Bogen er særdeles interessant gennem det billede, som den minutøst giver af retssagens gang lige ned til, at Ford hyrede en professionel jogger for hurtigt at kunne få besked rundt mellem advokaterne, af overvejelserne omkring udvælgelsen af jurymedlemmerne osv. Men før man kommer dertil, får man forfatterens dårligt skrevne og noget naive forsøg på med stor bredde og mange gentagelser at forklare alt fra kriminologiens udvikling til forbrugerbevægelsernes opkomst. Forfatterne er universitetslærere, men alligevel får vi »forklarende« oplysninger som »... Karl Marx, a German social scientist and a contemporary of Durkheim ...«.

V.G.

RECHTSPOLITIK - RECHTSREFORM

Christian Broda (1916-1987). Med Christian Broda's ovåntade död den 1 februari 1987 har Europa förlorat en av sina mest färgstarka och lidelsefullt engagerade jurister och politiker. Dr. Broda var under åren 1957-1983 medlem av det österrikiska parlamentet och var åren 1960-1966 och 1970-1983 Bundesminister für Justiz. Under denna tid genomfördes under hans ledning reformer, som ledde till 1974 års strafflag för Österrike och djupgående ändringar i straffprocessen. Under samma period företogs på hans initiativ genomgripande reformer av den österrikiska familjerätten, och möjlighet till abort infördes. Inom dessa områden sökte Broda förebilder i Skandinavien icke minst i Sverige. Det var av denna anledning som Juridiska fakulteten i Uppsala 1976 förlänade honom doktorsgraden *honoris causa*.

I det europeiska samarbetet tog Broda aktiv del, sedan 1961 i justitieministerkonferenserna. Där verkade han för förenhetligande av lagstiftningen och, med särskild framgång, för tillkomsten av det tillägg till den europeiska konventionen 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som 1983 antogs med förbud mot dödsstraff. Bara fyra dagar före sin bortgång mottog Dr. Broda i Strasbourg le *Prix européen des Droits de l'Homme*.

I motsats till många andra justitieministrar hade Broda icke bara en bakgrund i gedigna akademiska studier i historia och rättsvetenskap och verksamhet som advokat utan även sedan ungdomen ett starkt politiskt engagement som ledde till frihetsberövanden 1934 under den fascistiska regimen och 1943 under den nazistiska. De politiska idealen följde honom genom livet och har för eftervärlden bevarats i den imponerande samlingsvolym av hans anföranden under senaste 30 åren, som under titeln *Rechtspolitik-Rechtsreform* (N. F. Müller Verlag, Heidelberg 1986) utgavs till hans sjuttioårsdag.

Alvar Nelson
Uppsala Universitet

Albert J. Reiss, Jr. & Michael Tonry (eds): Communities and Crime. Crime and Justice. A Review of Research. Vol. 8. the University of Chicago Press, Chicago/London. 1986. 421 s., pris: \$ 31.50.

Den af alle kriminologer velkendte serie, *Crime and Justice*, præsenterer med dette sit ottende bind som sædvanligt en række interessante essays på højt videnskabeligt niveau, men for første gang i seriens historie koncentreret om et enkelt emne, som angives i bogens titel.

Emnet er klassisk, men stadig aktuelt. Det har såvel teoretisk som praktisk, kriminalpolitisk interesse, ikke mindst for dem, der satser på en kriminalpræventiv miljøplanlægning, der omfatter både det sociale og det fysiske miljø.

Bogen indleder med at begrunde, hvorfor lokalsamfundet (the community) er vigtigt, når det gælder om at forstå kriminaliteten. Derefter gennemgås og vurderes forskellige teorier og hypoteser i den amerikanske, økologiske tradition og efter den britiske boligform- og nabo-skabsmodel. Nyere begreber, som »gentrification«, som betegnelse for middelklasseinvasion i tidligere slum kvarterer, introduceres og defineres, og dets mulige effekt på kriminalitetsbilledet i området undersøges og diskuteres. Specialproblemer som angst for kriminalitet, økonomiske faktorer indvirken, formel/informel social kontrol og forskellige spørgsmål i forbindelse med politiarbejde i lokalområder tages op i flere kapitler.

Det sidste kapitel i bogen af Taylor og Gottfredson bør læses af alle, der beskæftiger sig med kriminalpræventiv miljøplanlægning. Det sætter mange ting på plads og er egnet til at dæmpe såvel overdreven begejstring for som forhastet kritik af sådanne tiltag.

Preben Wolf

København

Jan Ahlberg & Johannes Knutsson: Varför varierer upplklaringsprocenten? Brå forskning 1987:1, Allmänna Förlaget, ISBN 91-38-09677-3, 122 s.

Hvad er baggrunden for, at alle politikredse ikke har den samme andel af opklarede sager blandt deres anmeldte forbrydelser? Ahlberg og Knutsson har på opfordring fra den svenske rigspolitistyreelse foretaget en undersøgelse af, hvordan forskellige faktorer indvirker på opklaringsprocenten. Ud fra tidligere erfaringer har 4 faktorer betydning for, hvorfor andelen af opklarede sager varierer: »Selvopklaring«, »serieopklaring«, såkaldt »A 2-opklaring« (fx gerningsmanden mindreårig eller det anmeldte er ikke kriminel) og »ungdomskontakt«.

For en række forbrydelseskategorier er det undersøgt, hvordan de 4 faktorer forklarer en forskellig opklaringsprocent i forskellige politikredse. For nogle forbrydelseskategorier kan forskel i ungdomskontakt fx ikke forklare variationen, mens denne faktor for andre kategoriers vedkommende har stor betydning. Fordelingen af forbrydelseskategorier (crime-mix) i kredsene er den væsentligste forklaring på en varieret opklaringsprocent. Hertil kommer, at de 4 undersøgte faktorer spiller en forskellig rolle i de enkelte politikredse. Endelig bidrager forskelle i demografiske faktorer og politiets ressourcer til forklaringen på, hvorfor opklaringsprocenten varierer fra politikreds til politikreds.

En meget læseværdig undersøgelse for alle, der interesserer sig for politiets succes med at opklare kriminalitet.

Signe Justesen

Direktoratet for Udlændinge

København